

**ВРЕМЕНСКО ЗНАЧЕЊЕ ОБЛИКА БУДЕМ
У КЊИЖЕВНОМ ЈЕЗИКУ И НЕКИМ
ШТОКАВСКИМ ГОВОРИМА**

НЕВЕНКА ГОШИЋ

Комисија за лингвистичка испитивања
АНУБиХ, Сарајево

UDK 808.61/62-25:808.87
Изворни научни рад

Тема овога прилога спада у синтаксичку проблематику на коју је проф. Јован Вуковић још прије пола вијека упозорио научну јавност. У свом кратком чланку *Питање глаголског вида облика будем*¹ Вуковић износи нову и смјелу тврдњу о имперфективном значењу глаголских облика са основом *буд-*.² Све до тада, наиме, у граматицима и у стручној литератури уопће сматрало се да је презент *будем* искључиво перфективан, а однос између *будем* и *јесам* у конјугационом систему сводио се једноставно на разлику у видском значењу.³

Вуковићева новина у схватању видске вриједности глаголског облика *будем* није остала незапажена. Његов чланак био је повод да се и други научници позабаве овим питањем,⁴ те да се тако дође до прецизнијих сазнања о видској вриједности презента *будем*, као и о односу овога облика према облику *јесам*, јер се семантичка граница између њих, очигледно је, не подудара са границом у значењу перфективних и имперфективних глагола.

¹ Ј. Вуковић, *Питање глаголског вида облика будем*, Зборник у част Александра Белића, Београд 1937, стр. 231—232.

² Ј. Вуковић, *н. д.*, стр. 232.

³ У чланку Павла Ивића *О виду глаголског облика будем* (Наш језик, *н. с.*, књ. VI, Београд 1955) у биљешкама на страни 237. дат је исцрпан преглед литературе о овоме питању, па је нећемо поново наводити.

⁴ Ту прије свега мислимо на студију Буре Грубора *Аспектска значења* (Загреб 1953), у којој аутор неповољно оцјењује Вуковићево схватање видског значења глагола *будем*, и на већ споменути чланак Павла Ивића (биљ. 3). Супротно Грубору, Ивић одаје признање Вуковићу за »упућивање проблема у сасвим новом правцу« (П. Ивић, *н. д.*, стр. 237) и истиче да њему »припада заслуга да је разбио једну од оних заблуда које живе у науци овештане дуплим понављањем« (исто, стр. 245). Међутим, Ивић указује и на искључивост неких Вуковићевих навода (исто, стр. 245), те сматра да је нужно »одредити тачан домет корекције коју Вуковић уноси у схватање вида облика будем« (исто, стр. 245).

У том смислу посебно је значајан цитирани чланак Павла Ивића. У њему аутор, између осталог, уноси извјесне исправке у Вуковићево, у основи тачно, али донекле искључиво схватање видске вриједности презента *будем*. Суштина те корекције сажето је формулисана у закључку Ивићева чланка: »*Бити, будем* је глагол који може имати оба вида у свим својим облицима с изузетком оних који су у нашем језику обавезно имперфективни (имперфекат, прилог времена садашњег). Међу осталим облицима издваја се презентски облик *будем* који је комплементаран са презентом *јесам* и то тако да облику *будем* припада цела област перфективне употребе и одређени део имперфективне области, а облику *јесам* само остатак имперфективне.«⁵ (Текст подвукао П. И.).

До наведенога закључка Ивић је дошао анализирајући претежно стање у књижевном језику. Међутим, и неки подаци са дијалекатског подручја заслужују да буду разматрани, али не зато да би се битније измијенила описана слика видске ситуације глагола *бити, будем*, него да би се њима допунио репертоар оних случајева гдје се презент *будем* употребљава у имперфективном значењу.

У једној доста широкој зони штокавских ијекавских говора, према нашим садашњим сазнањима, лоцираних у западније дијелове овога подручја,⁶ може се уочити употреба презента *будем* у имперфективном видском значењу која се знатно разликује од примјера такве употребе могућих у књижевном језику. То ће се најбоље видјети из података које ћемо навести. Да би временска ситуација коју означава презент *будем* била јаснија, примјере ћемо дати у нешто ширем контексту.⁷

1. Живиш ли овдје сама? Не *будем* сама. Невјеста, она млађа, *буде* са мном. Имамо стан у Варешу. Дјеца *буду* тамо, а ми *будемо* овдје у Јелашкама. На слици су моји кумови што *буду* у Шведској. Гдје *будете*? Нема вас одавно.

2. Дођи у Луку. Свако послеподне *будемо* тамо. Ништа не раде. Ваздан *буду* у игри. Љети овце *буду* у планини. Ујесен *буде* блато, зими *буде* дубок снијег.

Примјере смо подијелили у двије групе, јер презент *будем* у њима нема исту временску вриједност.

⁵ П. Ивић, *н. д.*, стр. 244.

⁶ Ареал ове појаве нисмо у могућности одредити прецизније, јер наши дијалекти нису довољно истражени са синтаксичког становишта. Прави увид у постојеће стање имамо за подручје централне Босне и Босанске крајине, гдје смо у току теренских истраживања биљежили примјере специфичне употребе презента *будем* у имперфективном значењу. Исту појаву констатује и Драгољуб Петровић у Крајини (в. *О говору Змијања*. Нови Сад 1973, стр. 177), али и на сјеверозападнијем подручју (в. *Говор Ваније и Кордута*, Нови Сад 1978, стр. 138).

⁷ Све примјере ћемо, из техничких разлога, наводити у стандардним фонетским ликовима, јер за проблематику о којој се овдје говори њихово стварно дијалекатско стање је ирелевантно.

У реченицама из прве групе примјера радња означена облицима презента *будем* припада једној *широј садашњости, садашњости временског периода*, у који се у непрекидном трајању укључује и дио прошлости и, преко актуелне садашњости (тренутака говора), дио будућности. Како се оваква временска радња може исказати само глаголима имперфективног вида, јасно је да сви облици презента *будем* у нашим примјерима по видском значењу спадају у ту категорију. Осим тога, смисао текста не би био измијењен кад бисмо у свим реченицама супституирали облике презента *будем* са облицима *јесам*, којим се оваква радња у књижевном језику и исказује, а чије имперфективно видско значење није дискутабилно. Иста ситуација би била и кад би се глагол *будем* замијено неким другим имперфективним глаголом који носи исто или готово исто лексичко значење: *живјети, становати, боравити, налазити се*.⁸

Примјери презента *будем* употријебљени у другој групи реченица значе радњу која се *понавља у садашњости*. У свим граматицама се може наћи податак да је у таквом значењу могућа употреба презента и перфективних и имперфективних глагола. Стога би, у контексту проблематике којом се бавимо, анализа ових примјера могла изгледати и депласирана. Међутим, чињеница је да постоји семантичка разлика, лако уочљива, између перфективног и имперфективног презента у оваквој употреби. То ћемо објаснити на примјеру *он лијепо зарађује* и *он лијепо заради*. У првом случају глаголска радња се реализује редовно, а у другом случају повремено, не сасвим редовно.⁹

Ако са овога становишта анализирамо значење облика презента *будем* у реченицама које смо навели као примјере, видјећемо да сви они значе радњу која се остварује у одређеним интервалима, радњу која се редовно понавља. Значи, сви су ти облици употријебљени као имперфективни. У свим овим примјерима, као и у оним из прве групе, лако се може извршити супституција облика *будем* облицима *јесам*, а да се у значењу ништа не промијени.

⁸ Овдје бисмо дали једну примједбу у вези са тумачењем презента *будем* која даје Драгољуб Петровић у својим студијама *О говору Змијања* и *Говор Баније и Кордуна* (в. биљ. 6).

Иако Петровић у обе студије примјере *ће буду ватрогасци* и *ће буде очни доктор* и др. наводи у одјелку о синтакси, чини нам се, на основу његових тумачења »презент глагола бити 'esse' доследно се употребљава у значењу 'налазити се', 'становати'« (О говору Змијања, стр. 177 и »у значењу *налазити се* чест је презент глагола *бити* 'esse'...«, ову синтаксичку појаву своди на лексичко-семантичко тумачење, које се не би могло ни прихватити. Уствари у овом случају се и не ради о *бити* у значењу 'esse', него о једном другом значењу тога истог глагола. То је значење 'versari', 'commorari'.

⁹ О овој проблематици пише Миљка Ивић у студији *Начини на које словенски глаголи овремењују понављању радњу*. В. Миљка Ивић, *Лингвистички огледи*, Београд 1983, стр. 41—42.

Из свега што је досад изложено слиједи да се у закључку истакне да ситуација у говорима из којих смо материјал прикупили показује да је у српскохрватском језику инвентар примјера у којима презент *budem* има имперфективно значење нешто шири него у књижевном језику. Наравно, било би потребно, а и занимљиво, испитати ситуацију и у говорима које у нашем прилогу нисмо имали у виду и утврдити изоглосе ове појаве на ширем српскохрватском подручју.

DIE TEMPORALE BEDEUTUNG DER VERBFORM *BUDEM* IN DER SERBOKROATISCHEN SCHRIFTSPRACHE UND EINIGEN STOKAWISCHEN MUNDARTEN

Zusammenfassung

Längere Zeit fand sich in den Grammatiken und in der Fachliteratur wiederholt die Meinung, die Präsensform *budem* habe ausschliesslich perfektive Bedeutung. Nach dem Erscheinen der Aufsätze von Jovan Vuković und Pavle Ivić kam man zu präziseren Erkenntnissen über die Aspektqualität der Verbformen *biti*, *budem*.

In diesem Text werden Beispiele aus ijekavischen Sprachvarianten in Bosnien analysiert, durch die die Verwendung der Präsensform *budem* um eine imperfektive Bedeutung erweitert werden kann, weil sie in den von der Autorin berücksichtigten Sprachvarianten etwas häufiger als in der literarischen Sprache vorkommen.